

IN MEMORIAM

KRUNOSLAV PRANJIĆ (1931–2015)

OD STILEMA DO KRUNEMA

Osmoga svibnja 2015. godine napustio nas je Krunoslav Pranjić, izniman stručnjak i izniman čovjek. Profesor Krunoslav Pranjić rođen je 1931. godine u Zenici. Imao je dugu i bogatu akademsku karijeru. Čitav je radni vijek vezao uz Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, gdje je 1956. postao asistent, 1968. docent, 1974. izvanredni, 1982. redoviti, a 2001. godine *professor emeritus*. Profesor Pranjić bio je briljantan poznavatelj sinkronije i dijakronije hrvatskoga književnog jezika, vrstan interpretator književnih tekstova, stručnjak koji je analizom jezične pojedinosti dopirao do duhovnoga etimona i najkompleksnije literarne strukture. U njegovu akademskom *curriculumu* nezaobilazni su i sljedeći podaci:

- šezdesetih je godina sudjelovao u razradi Guberinine audio-vizualne metode učenja hrvatskosrpskog jezika kao stranog te s Ljudevitom Jonkeom, Ivom Škarićem i Emom Leskovar supotpisao dva sveska *Tečaja hrvatskosrpskog jezika*;
- uredio je (s Aleksandrom Flakerom) opsežne zbornike *Hrvatska književnost prema europskim književnostima: od narodnog preporoda k našim danima* (1970) i *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu* (1978) o hrvatskoj književnosti i njezinu mjestu u europskom kontekstu;
- bio je član uredništava časopisa *Umjetnost riječi* i *Govor* te urednik u Centralnoj redakciji Enciklopedije Jugoslavije.

Krunoslav je Pranjić bio atraktivan (sadržajno provokativan a retorički *zarazan*) predavač, poticajan mentor, ugodan ispitivač... U slavističkim je krugovima bio rado viđen gost. Predavao je na tridesetak svjetskih sveučilišta – od Kanade i Amerike do Danske i Nizozemske, među inim na Cambridgeu, Oxfordu i Sorboni, u Heidelbergu, Beču, Berkeleyu, Los Angelesu, Vancouveru, Varšavi, Bukureštu i Amsterdamu. Prevodio je s engleskoga, ruskoga i francuskog jezika – potpisuje primjerice prijevode Tolstojeve *Ane Karenjine* i Čehovljevih *Humoreski*.

MATOŠ, KRLEŽA, ANDRIĆ

U akademskoj zajednici profesor Krunoslav Pranjić najzaslužniji je za institucionalizaciju stilistike kao samostalne znanstvene discipline. Stilistička praksa čitanja pokazala se prirodnim okvirom dvama njegovim temeljnim interesima – onome za jezik i onome za književnost. Kao asistent, uz jezične je vježbe i seminare vodio i stilističke vježbe iz kojih je u akademskoj godini 1968/69. izrastao predmet Stilistika. Napokon, u svibnju 1975. odlukom Fakultetskoga vijeća osnovana je Katedra za stilistiku, a Pranjić imenovan njezinim predstojnikom. Nije naodmet napomenuti da je na to mjesto došao s mjesta predstojnika Katedre za suvremeni hrvatski književni jezik. Stilistiku je predavao brojnim generacijama jugoslavista, fonetičara, kroatista, slavista, postdiplomana jezika i književnosti, mentorirao je stotine diplomskih te desetine magistarskih i doktorskih radova u kojima je prevladavala stilografska metodologija.

210

Govoreći o književnom tekstu, Krunoslav Pranjić usredotočuje se na jezik i opisuje ga na svim razinama – od grafijske do tekstualne. Većinu svojih minucioznih stilističkih čitanja sabrao je u knjigama. Objavio ih je pet: *Jezik i književno djelo* (1968), *Jezik i stil Matoševe pripovjedačke proze* (1971), *Jezikom i stilom kroza književnost* (1986), *Iz-Bo-sne k Europi* (1998) i *O Krležinu stilu & koje o čem još* (2002). Pranjićev je tematski repertoar veoma raznolik. Figurativno govoreći, proteže se između rasprave o naglasnom sustavu klasične štokavštine i komentiranja Maradonina gola rukom na Svjetskom prvenstvu u Meksiku 1986. godine. Ipak, čvorišta tog opusa interpretacije su književnih tekstova trojice iznimnih pisaca. Višekratno se naime vraćao Matoševu, Krležinu i Andrićevu djelu, ispitivao različite segmente njihove umjetnosti te punktualno, fragmentarno, osmišljavao vlastita čitanja tih opusa. Pranjić je višestruko angažiran autor: zagovara pisca i tekst, supostavlja vlastite rečenice onima o kojima piše, stilističku analizu dopunjuje estetičkim pripomenama, a njih etičkim i svjetonazornim izvodima. Primjerice često je pisao o tzv. filozofijskim univerzalizacijama u Krležinim djelima te na koncu i sam posegnuo za univerzalizacijom: "poznavati ili ne poznavati Krležinu literaturu ne postavlja se kao pitanje estetskih afiniteta već kao pitanje obrazovnoga viška ili manjka, vrle oba-viještenosti ili znatne ignorancije".

INTERPRETACIJSKI UNIKATI

U knjigama i brojnim člancima Pranjić je izgrađivao i razrađivao hrvatski stilistički metajezik aktivno pritom komunicirajući s prestižnim stručnim usmjerenjima, primjerice s Ballyevom deskriptivnom stilistikom, Spitzerovom stilističkom kritikom, Riffaterreovom strukturalnom stilistikom ili Fishovom afektivnom stilistikom. Suočavajući se s pojmom *stil*, Pranjić ističe da u stilističkoj literaturi "ima gotovo toliko definicija o stilu koliko je i autora što problem raspravljaju". Iz tog "gustiša definicija" naš Profesor bira i kombinira dvije: Marouzeauovu prema kojoj je "stil – aspekt i kvalitet koji rezultira iz izbora među [...] izražajnim sredstvima" i Riffaterreovu koji isto pitanje razrješuje krilaticom "jezik izriče, a stil ističe". Kontaminacijom tih određenja Pranjiću se nameće kategorija izražajnosti (ekspresivnosti) kao ključni opisni i vrijednosni kvalifikativ kojim se pojedinom iskazu ili njegovu dijelu može pripisati stilogenost. Najčešći su mu kriteriji izražajnosti prevareno očekivanje, čestotnost, onomatopoetičnost, antitetičnost i sl. U njegovim je radovima niz aforističkih tvrdnji koje tu kategoriju prigodno "razrađuju", npr.:

Prevarena očekivanja u jeziku su i dokaz duha, i afirmacija smisla za nijansu [...] [...] što koja jezična pojava ima veću frekvenciju, potencijalno joj je stilistička vrijednost manja. I obratno.

211

JAKE OPREKE NAJJAČE ISTIČU VREDNOTE.

Kada je riječ o metodologiji, Krunoslav je Pranjić uporno isticao privrženost tehnikama i postupcima lingvostilističke analize. Već u prvoj knjizi nedvosmisleno određuje njezin prostor i njezine dosege. To je, piše, "takva analiza [...] koja će u svakoj prilici [...] počivati na odmjeravanju načina kako jezični podatak funkcionira u jezičnom sustavu izvan beletrističkog konteksta i na razabiranjima onoga što mu je u takvu kontekstu pridodato". Izvjesno je da Pranjić teži objektivnosti opisa jezične činjenice koju nalazi u književnome tekstu. Doduše, između načelnog postuliranja interpretacijske metode i Pranjićeve prakse čitanja javlja se paradoks koji njegove analize pretvara u uzbudljivu avanturu u kojoj se susreću pouzdan stručnjak, izrazito afektivan čitatelj i nepokolebljiv humanist. U početku manje, a kasnije sve više, lingvostilistički pristup biva dopunjavani općim sudovima o analiziranim

djelima, o njihovoj estetičkoj, spoznajnoj, etičkoj i kulturološkoj dimenziji. Pranjčev čitateljski temperament jednostavno nadmašuje okvire lingvostilističke analize. Sâm autor nerijetko osvještava taj procijep. Tako poslije komentara Andrićevih filozofijskih univerzalizacija konstatira:

Svjestan sam potpuno da su završni moji komentari bili više idejno kritički negoli lingvistički, ili komparativno stilistički. Pa šta onda? Važnije je od toga, mislim, da li su bili uvjerljivi *istinitošću*?

Držim da logika "kratkoga spoja", kojoj Pranjčic povremeno pribjegava, njegove tekstove čini spoznajno bogatijima. Nepredvidivo spajanje pozicija hladnog analitika i predloškom zatravljena hermeneuta osigurava im u našoj akademskoj zajednici status interpretacijskih unikata.

STILIST I STILISTIČAR

212

Spomenuta unikatnost dobrim dijelom proizlazi iz karaktera akademskoga pisma Krunoslava Pranjčica. On se naime u svakom tekstu pojavljuje u dvostrukoj ulozi – kao stilističar, tj. onaj koji analizira tuđi stil, i kao stilist, tj. onaj koji pritom pomno kreira vlastiti stil. Tekst koji piše omjerava se s predloškom o kojemu piše. Njegov je diskurz izrazito individualiziran i aluzivan, a njegov hermeneutički subjekt neukrotivo angažiran. Taj je diskurz prepun jezičnih igara, figura, ekspresivnih izraza, duhovitih formulacija, digresija, razgovornih frazema... Krležin je stil primjerice okarakterizirao kao "zlatan majdan u kojem će se čak brigadno, institutski moći rudariti godinama", a Slamnigovu se približio napomenom da njegov "pjesnički drugar umije, alkarski, pjesmu zgodit' u sridu i bez pripetavanja". Nedvojbeno je da takve ocjene istodobno smjeraju intimizaciji komentatora s predloškom i stilskoj individuaciji komentara kojoj je krajnji cilj zavođenje čitatelja.

Stilsku markiranost Pranjčeva akademskog pisma usložnjava poraba neologizama i leksičkih rariteta poput *obezdvojtčiti*, *pomašijenčiti*, *veleštedro*, *preambulkula*, *poslamnižen*, *kroza* i sl. Kolika je i kakva Pranjčeva privrženost tekstu o kojemu govori, možda najbolje otkriva jedna gotovo anegdotalna podudarnost. U disertaciji je naime izdvojio riječ *svaštica* kao Matošev neologizam, a tridesetak godina poslije taj je neologizam posvojio u knjizi *Iz-Bo-sne k Europi*, i to u podnaslovu: *stilografijske svaštice*. Afektivnost Pranjčica tumača očituje se i kada lingvostilistički metajezik dopunjuje razigranim sintagmama poput *obavijesni pretičak*, *telegrafična rečenica-riječ*,

jezikolik komentar, zakoračaj jezične revolucije, kada slijedeći govorni ritam i logiku govora u analitički diskurz uvodi izraze poput *nema ni "od korova", isto isticato, jedan jedincati put, hajde de!* ili pak oblikuje rečenične strukture koje stiliziraju usmenoknjiževnu sintaksu poput "*u* autentičnoj, *u* originalnoj, *u* Matoševoj (*u* umjetničkoj) inačici [...]" itd.

Ukratko, jezičnoj je virtuoznosti omiljenih pisaca Krunoslav Pranjić supostavljao vlastitu jezičnu virtuoznost. Čitatelja je pritom poticao na praćenje zrcalne igre koja se odvija između analitičkog i analiziranog diskurza. Dok je izdvajao književne stileme, sâm je stvarao – kako jednom zgodom reče njegov stariji kolega, jednako markantan profesor i stilističar Ivo Frangeš – *kruneme*, jedinstvena rješenja prepoznatljiva potpisa i razgranate semantike.

O profesoru Pranjiću svaki njegov student ima svoju priču, jer profesor Pranjić je bio čovjek koji se sa studentima družio, zanimao se za njih, pomagao im u studiju i u životu. Unatoč krutim akademskim uzusima obraćao im se – čini mi se beziznimno – u drugom licu jednine, ali iza njegova *ti* provirivalo je istinsko poštovanje i nepatvorena bliskost. Na fakultetu se družio s kolegama s kojima je dijelio stručne interese i opće ljudske vrijednosti te s ljudima u čijim je postupcima i riječima prepoznavao te iste vrijednosti – među ostalim s arhivarima, knjižničarima, portirima, čistačicama, Jurom i tetom Ljiljom iz kopiraonice...

Profesor Krunoslav Pranjić je otišao. Našoj kulturi i svakome od nas koji smo ga poznavali ostali su njegovo djelo i sjećanja na nj. Iako se ne bi moglo reći da je za života bio tih, otišao je tiho. Možda nam je tako samo glasnije dobacio oproštajno *Zbogom!* i nijemo poručio da u svakoj prigodi budemo na visini zadatka i mislimo svojom glavom. I da se njega i njegovih tekstova sjetimo kada budemo imali prave razloge za to. A njih će, ne dvojim, biti napretek.

Krešimir Bagić